

ПРОБЛЕМИ ФОЛЬКЛОРИЗМУ

УДК 821.161.2-92-6.09Н.Кобринська:398

До проблеми фольклоризму художнього авторського тексту Наталії Кобринської

Галина СИТНІК

Аспірантка кафедри фольклористики
Інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
01601, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, 14
E-mail: philology.kny@ukr.net

У статті зацентовано увагу на явищі фольклоризму та його проявах у художньому авторському тексті Н. Кобринської. Наявність фольклорних концептів у літературному, епістолярному та публіцистичному доробках письменниці свідчать про свідоме звернення до фольклорної естетики. У статті з'ясовано, що художній авторський текст Н. Кобринської містить фольклорну інклюзивність та є об'єктом фольклоризації. Проаналізовано фольклорне наповнення художніх творів і спосіб вираження фольклоризму. Увагу зосереджено на формуванні життєвих поглядів і діяльності авторки у громадському житті. На думку дослідниці, проза Н. Кобринської сповнена фольклоризму, міфологізму і демонструє звернення до глибокої психології персонажів, до фіксації найтонших вражень і переживань особистості, а також схиляється до філософії, до відчуття трагізму існування людської душі. У статті мова йдеться також про малодослідженість фольклоризмів у творчості Н. Кобринської в сучасному науковому дискурсі.

Ключові слова: фольклоризм, фольклорні інклюзії, види фольклоризму, альманах, національна ідея.

Проблема взаємозв'язків національного фольклору й літератури та феномену фольклоризму як однієї з форм їх взаємодії належить до пріоритетних у сучасній українській фольклористиці. Вона особливо актуальна для української літератури кінця XIX – початку XX ст., доби оновлення писемної творчості та посиленого розвитку науки про народну творчість. Специфікою українського культурного процесу було й те, що практично кожен письменник водночас був і фольклористом.

Мета нашого дослідження полягає у виявленні фольклорних елементів та стильового фольклоризму у художньому авторському тексті Н. Кобринської. Предметом статті є феномен фольклоризму, з'ясування прагматики та семантики фольклорної інклюзії у творах Н. Кобринської.

Усна народнопоетична творчість була тривалий час одним із засобів узагальнення життєвого досвіду українського народу, втіленням народної мудрості, світогляду та ідеалів. О. Потебня у праці “Із записок з історії руської словесності” заперечував думку про занепад фольклору. Дослідник наголошував на тому, що народнопоетичні образи були і залишаються незмінним джерелом естетичних вражень, нового естетичного осмислення дійсності [4, с. 57].

Усна народнопоетична творчість була і продовжує бути для літератури не тільки зразком художньої майстерності, але й одним із основних джерел тем, мотивів, образів. Зближення усної народної колективної творчості з індивідуальною авторською

відбувається двома шляхами: 1) пряме запозичення, використання фольклору як ідейної основи та стилізація під народні зразки; 2) переосмислення фольклорних елементів, їх трансформація.

Термін "фольклоризм" (франц. *le folklorisme*) запропонував у ХІХ ст. французький фольклорист Поль Себійо для означення різноманітних занять і захопленя фольклором. В Україні термін "фольклоризм" появився дещо пізніше, у першій половині ХІХ ст. такі дослідники, як О. Бодяньський, М. Костомаров, М. Максимович, І. Срезневський висловлювали переважно універсальні положення про співвідношення фольклору та літератури, не виокремлюючи явище фольклоризму в окремішню теоретичну категорію, за винятком М. Максимовича, який вивчав народнопоетичну основу "Слова о полку Ігоревім".

До проблеми дослідження явища фольклоризму звертались дослідники і в ХХ ст., зокрема, К. Грушевська, О. Дей, О. Лобода, Г. Нудьга, М. Пазяк, В. Перетц, В. Петров, та ін.

Явище фольклоризму в словесній творчості залишається у фокусі наукової уваги сучасної вітчизняної фольклористики (В. Буряк, Я. Гарасим, В. Давидюк, М. Дах, І. Денисюк, І. Зварич, О. Івановська, Р. Кирчів, Р. Марків, С. Мишанич, С. Росовецький, О. Кирилюк, Н. Пластун).

У словнику наукової та народної літератури "Східнослов'янський фольклор" В. Гусев зазначив, що особливої популярності термін "фольклоризм" набуває з середини 1960-х років переважно для позначення "вторинних", "неавтентичних" фольклорних явищ (відтворення фольклору на сцені, поширення в художній самодіяльності, фольклорні фестивалі) [11].

На думку І. Денисюка, фольклоризм - це "явище посиленого використання фольклору у творчості письменників різних народів" [10, с. 13]. Р. Кирчів та Р. Марків (і ми схилиємося до їхньої думки) зауважують, що у випадку органічного фольклоризму не обов'язково визначати використання фольклорного субстрату у тексті як посиленого. Адже доволі часто можна зустріти прихований фольклор, який нелегко відшукати у літературному творі [2, с. 7].

Р. Марків визначає фольклоризм як свідоме звернення письменників до народної естетики. Дослідник зауважує, що типи фольклоризму можуть бути різними, вони залежать від творчої манери, індивідуального стилю, методу, напрямку, якого дотримується той чи інший письменник [3, с. 67].

О. Кирилюк у дисертаційному дослідженні "Фольклоризм сучасної авторської пісні" трактує фольклоризм як художнє збагачення індивідуальної професійної словесної творчості шляхом абсорбції елементів продукту колективної креативної сили [1, с. 18].

Взаємини фольклору та літератури є складними, багатоаспектними та багатогранними. Аналізуючи способи переосмислення фольклорних явищ і ступеня їх формально-змістових трансформацій у літературі науковці визначають такі види фольклоризму: 1) імітативний, або стилізаційний, якому притаманна незначна зміна сутності фольклорного елементу; 2) інтерпретаційний, якому характерні глибші процеси значеннєвої (філософської, емоційно-психологічної, етико-естетичної) переорієнтації уснопетичних образів, тем, мотивів, сюжетів; 3) концептуально-інноваційний, або трансформаційний, що виражається у глибинному переосмисленні фольклорної поетики, ідейно конструктивній зміні жанрово-композиційної побудови твору [3, с. 74].

Р. Марків виокремлює такі основні етапи освоєння літературою фольклору: 1) стилізацію; 2) психологічну інтерпретацію фольклорних мотивів; 3) переосмислення народної міфології. У контексті розвитку української літератури можна простежити певну закономірність превалювання того чи іншого типу фольклоризму. Давня українська література характеризується використанням в оригінальному

тексті фольклорних образів чи мотивів. Доба романтизму характеризується зближенням літератури та народної творчості, простежується стилізація авторського тексту під фольклорні зразки, помітне запозичення фольклорних сюжетів і символів. Для української літератури ХХ ст. характерний інтерес до народнопоетичної символіки та міфології. Без культивування національних цінностей, на яких наголошували ще народовці, не можна відтворити національний характер народу. У сучасній літературі фольклоризм проявляється переважно через поетично трансформований міфологічний символ, який набуває нової соціально-філософської конкретизації [3, с. 87].

Кожна європейська література виявляє характер своєї нації. Українська література відтворює демократичний характер українців, точно фіксує риси української ментальності. Зауважмо, що література, творена в Галичині в ХХ ст., за формою та змістом не завжди відповідала інтересам народу. Більшість населення не могло зрозуміти таких змін, вважаючи, що українську літературу повинна живити, насичувати народна літературна мова. Художні твори Н. Кобринської написані живою розмовною мовою, із чітко вираженим галицьким діалектним колоритом, саме це і є яскравою рисою прояву фольклоризму в авторському тексті письменниці.

Н. Кобринська ґрунтовно вивчала західноєвропейську літературу, особливо її цікавило висвітлення в літературі жіночого питання. Значний вплив на формування її світогляду зробили праці Ф. Енгельса, К. Маркса та Ф. Ніцше. Письменниця активно листувалася з Августином Бебелем, від якого отримала авторський дозвіл на переклад праці "Жінка і соціалізм". Н. Кобринська є центральною постаттю українського феміністичного руху, головним ідеологом та організатором українського жіночого руху. У художньому авторському тексті Н. Кобринської відображено реальну дійсність, авторка у своїх творах обстоює громадську гідність людини.

Проза Н. Кобринської демонструє звернення до глибинної психології персонажів, до фіксації найтонших вражень і переживань особистості, схиляється до філософії, сповнена фольклоризму та міфологізму, до проблем трагізму існування людської душі.

Перше оповідання Наталії Кобринської "Пані Шумінська" було надруковане в альманасі "Перший вінок" під назвою "Дух часу". До письменницької діяльності Н. Кобринську заохотив товариш І. Франка, публіцист і літературознавець Остап Терлецький, з яким письменниця познайомилась у Відні 1883 року. "Серед одної розмови Терлецький запитався, чи я коли не пробувала дещо писати. І став мене намовляти, щоб я взялася до писання. "Але про що і як писати?" – запитала я здивована. "Про те, що говорите, і так, як говорите", – відповів Терлецький лаконічно. Коли він не відступав від свого, я забралася до роботи. Представила-м собі стару жінку в її відносінах до оточуючих обставин в такий спосіб, як би це я розповідала Терлецькому. Таким чином вийшла моя пані Шумінська" [7, с. 378].

Оповідання "Дух часу" написано у формі спогадів шістдесятилітньої попаді Шумінської, матері чотирьох дітей, котра згадує своє життя, свої надії та сподівання від нього. Проте не все сталося так як мріяла жінка, ніхто з її дітей не став ні священиком, ані попадею, навіть онука мріє стати вчителькою, все, мовляв, зруйнував злий демон "дух часу" [8, с. 182].

Н. Кобринська доволі швидко активізувала свою творчу працю і закликала до співпраці жінок не лише з Галичини, а й з Буковини та України. Н. Кобринська листувалась з Ганною Барвінок, Оленою Пчілкою (яка допомагала в підготовці та виданні альманаху "Перший вінок"), А. Павлик, У. Кравченко, О. Кобилянською, Лесею Українкою, Є. Ярошинською. Н. Кобринська писала до І. Франка: "Того, що я сама осягнула, бажала я своїм посестрам. Через літературу дійшла я до розуміння становища жінки в суспільстві, – того ж я хотіла й других повісти на ту дорогу" [7, с. 398].

І. Франко об'єднав жіночі літературні сили. Він був палким прихильником всього, що торкалося національного відродження. Саме завдяки йому Н. Кобринська спромоглась видати альманах. У листі до І. Франка вона писала: "Я не довіряю своїм силам і не вложила на себе того обов'язку, якби не стояли мені в пам'яті в останнім Вашім письмі слова: "Я готов Вам і радою, і ділом, і матеріалами помагати так, що надто велику роботу Ви на себе не візьмете". Самі вплутались в біду, а тепер будете мати клопіт з бабами" [7, с. 400].

Слова подяки, після виходу перших п'яти примірників "Першого вінка", Н. Кобринська писала і до дружини І. Франка Ольги: "Без Вашого чоловіка не змогла б була його сама видати, то дійсно не знаю, як і коли зможу віддячити за тоту велику прислугу - натепер передайте наше українське спасибі" [6, с. 33].

І. Франко був автором кількох рецензій на "Жіночий альманах": у статті "З останніх десятиліть XIX віку" він зазначає, що "Перший вінок" "належить до найкращих за змістом наших видань із того десятиліття", а "для історика нашої культури і нашого національного відродження ся книжечка завсігди буде дорогоцінною пам'яткою" [9, с. 502].

Художнє переосмислення фольклору на тлі творчого доробку Н. Кобринської є глибинним, освоєння нею фольклорних елементів має свідомий характер та трансформується авторкою творчо, стає невід'ємним моментом ідейно-проблемної системи твору.

Фольклоризм творів Н. Кобринської можна простежити на рівнях жанру, застосування письменницею народнопоетичних засобів (метафора, літота, епітет, порівняння), звичаї, інклузії фрагментів фольклорних одиниць за жанрами (дума, пісня, прислів'я, загадки). Вживання таких елементів є ознакою особливої стильової манери авторки.

В архіві Н. Кобринської збережені зразки фольклорних текстів, які вона збирала та записала, проте друком так і не вийшли. За мотивами народних казок та оповідань Н. Кобринська 1904 року видала збірку "Казки", яка складалася з оповідань, літературних казок, притч "Судильниця" (1894), "Рожа" (1897), "Чортище" (1898) та ін. Цикл літературних казок Н. Кобринської - це особливий жанр химерного оповідання. Збірку Н. Кобринська видала з такою дедикацією: "Світлій частині народної душі, чільній українській письменниці, гарячій поклонниці наших поневолених селянок Олександрі Кулішеві (Ганні Барвінок. - С. Г.) присвячує на доказ високого поваження авторка" [6, 51]. Н. Кобринська високо цінувала творчість Ганни Барвінок та прихильно ставилася до її думок. Олександра Михайлівна зауважувала, що для кожного свідомого українця не досить знати свою мову та читати книжки, написані нею. Ганна Барвінок вважала за обов'язок кожного українця допомагати розвитку української культури не тільки грошима, а також і написанням творів українською мовою. Вона говорила, що кожна українська жінка повинна хоча б щось зробити для своєї батьківщини. На таких позиціях стояла і Н. Кобринська.

Отже, дослідження творчості Наталії Кобринської дозволяє вважати її не лише засновницею жіночого руху в Галичині, а й талановитою письменницею, творчий доробок якої в українській літературі та фольклористиці не може залишатися поза увагою науковців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кирилук О. Фольклоризм сучасної авторської пісні : автореф. дис. канд. філол. наук / О. Кирилук. - К., 2013. - 19 с.
2. Марків Р. Міфологічний фольклоризм в українській літературі початку XX століття : автореф. дис. канд. філол. наук / Р. Марків. - Львів, 2008. - 23 с.
3. Марків. Р. Фольклор і література: форми діалогу (Фольклоризм в українській літературі кінця XIX - початку XX століття) : монографія / Р. Марків. - Львів : ПАІС, 2013, - 288 с.

4. Потебня А. Из записок по истории русской словесности / А. Потебня. – Харьков, 1905. – 123 с.
5. Вертій О. Народні джерела національної самобутності української літератури 70-90-х років XIX ст.: монографія / О. Вертій. – Суми: Собор, 2005. – С. 60.
6. З Озаркевичів Наталія Кобринська. Казки. – Чернівці, 1904.
7. Кобринська Н. Вибрані оповідання. – Львів, 1954. – 468 с.
8. Перший вінок. Жіночий альманах. Виданий коштом і заходом Наталії Кобринської та Олени Пчілки. – Львів, 1887. – 464 с.
9. Франко І. Твори: в 50 т. – К. : Наукова думка, 1986. – Т. 41. – С. 632.
10. Денисюк І. Національна специфіка українського фольклору / І. Денисюк // Вісник Львівського університету. – Львів, 2003. – Вип. 3. – С. 3–22.
11. Словник термінів. – Режим доступу: <http://www.ukrlit.vn.ua>.

Towards the Problem of Folklore in the Artistic Author's Text by Natalia Kobrynska

Galyna SYTNIK

The article focuses on the phenomenon of folklorizm and its manifestation in artistic author's text of Natalia Kobrynska. Existence of folklore concepts in literary, epistolary, and publicist heritage of the artist testifies of the conscious appeal of the author to folklore esthetics. The article clarifies that the artistic author text of N. Kobrynska contains folklore inclusivity and constitutes an object of folklorization. The folklore content of artistic works and a means of folklore manifestation are analyzed. The attention is focused on shaping author's attitudes and activity in the public life. According to the researcher, N. Kobrynska's prose is full of folklore and mythological elements, it demonstrates the appeal to deep character psychology, fixation of the thinnest impressions and experiences of the personality, as well as tends to the philosophy, the feel of tragic existence of a human soul. The article also dwells upon little research of folklore elements in the works by N. Kobrynska in the modern scientific discourse.

Key words: folklorizm, folklore inclusions, types of folklorizm, almanac, national idea.

Стаття надійшла до редколегії 14.11.2016

Прийнята до друку 6.12.2016